

Marko Medved

DVA NEPOZNATA INVENTARA RIJEČKOGA AUGUSTINSKOG SAMOSTANA SV. JERONIMA IZ 16. STOLJEĆA

Dr. sc. Marko Medved
Teologija u Rijeci – Katolički bogoslovni
fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Omladinska 14, HR – 51000 Rijeka
markomedved@ymail.com

UDK 27-789.4:2-523.6(497.561Rijeka)
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 29. 11. 2018.
Prihvaćeno: 16. 1. 2019.
DOI: 10.21857/ygjrwcj7ey

Augustinci pustinjaci bili su prva redovnička zajednica u Rijeci. Njihova povijest hrvatskoj je historiografiji vrlo malo ili nimalo poznata. Autor, iz dva u velikoj mjeri neistražena vrela – Protocollum conventus i Diplomatarium – donosi inventare dobara samostana u prvoj polovici 16. stoljeća. Donose se popis selišta koja augustinci posjeduju, fundacijske isprave oltara njihove crkve, predmeti liturgijske i druge namjene, knjižna građa, građevinski materijal za obnovu samostana itd. Važan je podatak o postojanju hospitalia na riječkoj Andrejšćici, za koji se do sada nije znalo.

Ključne riječi: *augustinci pustinjaci; crkva i samostan sv. Jeronima u Rijeci; hospital; Ivan Barberić; Ivan Primožić.*

Uvod

Red augustinaca pustinjaka nastaje u 13. stoljeću, točnije 1244., kada je papa Inocent IV. ujedinio sve pustinjake u Toskani pod jedinstvenim pravilom i jednim generalnim priorom. Grupa pustinjaka na skupštini u Rimu priključuje se uniji 1256., a papa Aleksandar IV. iste godine bulom *Licet Ecclesiae catholicae* priznaje ujedinjenje. U 16. stoljeću augustinci će biti pribrojani prosjačkim redovima.¹ Povijest augustinaca pustinjaka hrvatskoj je historiografiji vrlo malo

¹ Vittorino GROSSI – Luis MARÍN – Gino CIOLINI, *Gli agostiniani. Radici, storia, prospettive*, Palermo, 1993., str. 187.

poznata.² Augustinci su bili prisutni u Slavoniji (Ilok, Vinkovci, Vukovar, Osijek, Borovo, Velika, Garić, Komar), Istri, Rijeci i Dalmaciji.³

Ordo Eremitarum Sancti Augustini bila je prva redovnička zajednica u Rijeci. Augustinski samostan sv. Jeronima u Rijeci osnovan je u 14. stoljeću. Njegovi počeci vezani su uz Devinsku gospodu, a potom Walseeovce. Riječki je samostan pripadao bavarskoj provinciji, unutar distrikta za područje Štajerske i Koruške, koji se pod riječkim vodstvom osamostaljuje u drugoj polovici 16. stoljeća. Od konca 17. stoljeća samostan je pripojen Austrijskoj provinciji, u čijem sastavu dočekuje jozefinizam, kada ga 1788. dokida Josip II.⁴

Nepoznata povijest riječkih augustinaca

Povijest augustinaca pustinjaka riječkog Sv. Jeronima hrvatskoj je historiografiji vrlo malo ili nimalo poznata. Djelovanje riječkih augustinaca moguće je rekonstruirati jedino na temelju radova povjesničara augustinskih provincija kojima su riječki redovnici pripadali u razdoblju 14. – 18. stoljeća, arhivskih vrela tih provincija i središnjih struktura reda u Rimu.

U nas se kao vrijeme dolaska augustinaca u Rijeku najčešće spominjala 1315. godina, ali historiografski radovi augustinskih povjesničara spominju drugu polovicu 14. stoljeća.⁵ Noviji radovi to stavljaju pod znak pitanja. Za augustinski samostan važna je i obitelj Walseeovaca, koja je u gospodarenju gradom naslijedila feudalce iz Duina. Po primjeru Devinaca, i Walseeovci su se istaknuli u

² Lelja DOBRONIĆ, „Augustinci u srednjevjekovnoj Slavoniji i Hrvatskoj“, u: *Croatica Christiana periodica*, 11 (1987.) 20, str. 1-25; Juraj BATELJA, *Baština svetoga Augustina u Istri*, Zagreb, 2007.; Marko MEDVED, „Augustinci pustinjaci u Senju“, u: *Senjski zbornik. Prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu*, 41-42 (2015.-16.), str. 443-452.

³ J. BATELJA, *Baština svetoga Augustina u Istri*, str. 35-36.

⁴ Giovanni KOBLER, *Memorie per la storia liburnica di Fiume*, sv. I, Rijeka, 1896., str. 98-105; Luigi Maria TORCOLETTI, *La chiesa e il convento degli Agostiniani di Fiume*, Rijeka, 1944.; Antun HERLJEVIĆ, „Arhiv augustinskog samostana u Rijeci“, u: *Jadranski zbornik*, VII (1969.), str. 435-459; Silvano GIGANTE, „Gli Agostiniani del convento di S. Girolamo“, u: *Bullettino della Deputazione fiumana di storia patria*, 1 (1910.), 16-96; Guido DEPOLI, „Aggiunta all’inventario dell’archivio degli Agostiniani“, u: *Bullettino della deputazione fiumana di storia patria*, II (1912.), 131-133; Radmila MATEJČIĆ, *Kako čitati grad. Rijeka jučer, danas*, Rijeka, 1988., str. 45-49; Juraj BATELJA, „Augustinski samostan u Opatiji“, u: (ur.) Goran Crnković, *Opatijske crkvene obljetnice*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Opatiji 17. i 18. studenoga 2006. godine, Opatija, 2008., str. 31-43.

⁵ Martin ROSNAK – Xystus SCHIER, *De Monasteriis provinciae Austriae et Hungariae ordinis fratrum eremitarum sancti patris Augustini succincta notitia, in usum duntaxat juniorum ejusdem Provinciae alumnorum obiter conscripta*, Viennae, Litteris Schulzianis, 1776., str. 29.

brizi za riječke augustince. U svetištu crkve sv. Jeronima nalaze se grobnice utemeljitelja Devinaca i Walseeovaca. Godine 1429. Rambert II. Walsee navodi kako je njegov predak Hugon Devinski iznova podigao, sagradio i opremio samostan (*de novo aedificavit, construxit et dotavit monasterium fratrum ordinis Eremitarum D. Augustini ad S. Vitum Terrae Fluminis*).⁶

Kao feudanci riječki su augustinci posjedovali mnoga zemljišta u bližoj i daljoj okolici grada. Spomenimo Andrejšćicu s crkvom svetog Andrije (zapadno od današnjega Jadranskog trga), Cecilinovo (Mlaka), Mihačevu Dragu, vinograd i šumu na Škurinjama i u Rečicama. Posjedovali su i gospodstvo Klanu, kapelu sv. Nikole, opatiju sv. Jakova u današnjoj Opatiji, sv. Martina u Kastavštini, zemljišta u Dubašnici na Krku. Augustinski samostan i crkva činili su, uz kaštel feudalca, površinom najveće zdanje grada Rijeke.⁷

Ti su redovnici, osim znamenitih priora, dali više provincijala i biskupa poznatih našoj historiografiji. Vjerojatno su do sada najpoznatiji kartograf Ivan Klobučarić (oko 1545./50. – oko 1605.); Ivan Krstitelj Agatić, senjsko-modruški biskup u razdoblju 1617. – 1640.; Riječanin Marko iz 15. stoljeća, biskup u Senju i potom u Kninu, vjerojatno je bio augustinac, iako historiografi nisu jednodušni u određivanju njegove redovničke zajednice.⁸

Mletačko zauzeće i pljačka grada 1509. uzrokovali su odlazak augustinaca jer im je samostan bio zapaljen. Vratili su se 1514. godine, ali je nesigurnost porasla nadiranjem Osmanlija. Unatoč tome obnavljaju crkvu i samostan.

Dva augustinska vrela: u Beču i u Rijeci

Do sada napisani radovi o augustincima riječkog Sv. Jeronima poznati riječkoj i hrvatskoj znanstvenoj javnosti nisu u dovoljnoj mjeri uzimali u obzir sačuvana augustinska vrela u Rijeci, srednjoj Europi i pri augustinskom generalnom prioru u Rimu.

U Sveučilišnoj knjižnici u Beču sačuvano je vrelo riječkog augustinskog samostana, *Diplomatarium monasterii sancti Hieronimi ordinis eremitarum sancti Augustini in terra Fluminis sancti Viti*. Riječ je o kartularu zapisanom u 16. stoljeću koji donosi 89 ovjerenih prijepisa ugovora redovnika iz 15. i 16. stoljeća. Riječ je o da-

⁶ G. KOBLER, *Memorie per la storia*, I, str. 94.

⁷ G. KOBLER, *Memorie per la storia*, I, str. 94-95.

⁸ Mile BOGOVIĆ (prir.), *Senjsko-modruška ili kravska biskupija. Izvješća biskupa Svetoj Stolici 1602.-1919.*, Zagreb, 2003., 50. Usp. Giovanni REGALATI, „Missioni diplomatiche del vescovo di Knin, Marco da Fiume“, u: *Fiume*, VI (1928.), str. 96.

rovnicama, poveljama, oporukama, ugovorima o najmu i prodaji, inventarima i sl. Izvorom se do sada koristio samo Darko Deković glede nekoliko glagoljskih prijepisa koje sadrži.⁹

Temeljni izvor za proučavanje povijesti riječkog augustinskog samostana jest *Protocollum conventus Fluminensis Ordinis eremitarum s. patri Augustini ad s. Hieronymum*.¹⁰ To je najvrednije arhivsko vrelo inače bogate knjiške i arhivske riznice koju su riječki augustinci posjedovali. To je vrelo u najvećoj mjeri ostalo neistraženo. Koncem pedesetih godina vraćeno je iz Budimpešte i danas se nalazi u Državnom arhivu u Rijeci. Nastalo je brigom austrijskog augustinskog provincijala Achingera, koji je vodio provinciju 1704. – 1707. godine. Kao što stoji zapisano na početku riječkoga Protokola, dvojica redovnika Austrijske provincije, Achinger i Posch, podrobno su 1704. popisala stanje arhivske građe riječkog Sv. Jeronima.

Kontekst u kojem nastaju oba inventara

Početakom 16. stoljeća dolazi do rasta napetosti između Venecije i Austrije. Habsburgovac Maksimilijan povezo se s Francuskom i ugarsko-hrvatskim kraljem u protumletačkom ključu. Može se reći da je u dugoj povijesti riječkih augustinaca 16. stoljeće bilo njihovo najteže razdoblje zbog izvanjskih i unutarnjih razloga. Sukob Habsburgovaca s Mlečanima uzrokuje višestruke oružane operacije u kojima Rijeka stradava čak dvaput, 1509. i 1511. Pod unutarnjim okolnostima mislimo na crkvenu situaciju, odnosno na posljedice reformacije koju je 1517. pokrenuo augustinac Martin Luther.

Protumletačka europska koalicija sastavljena od pripadnika tzv. Cambraiske lige pobjeđuje Mlečane, pa već sljedeće godine Maksimilijan može vratiti svoju vlast u spomenutim područjima uključujući i Rijeku. No kapetan mletačke mornarice Angelo Trevisan zvan Butin na povratku iz Zadra upao je u austrijsku Rijeku 2. listopada 1509. te opljačkao i popalio grad. Napad i okupacija mletačkih snaga u samo nekoliko dana 1509. godine nanijeli su znatne štete gradu Rijeci i

⁹ Zahvaljujem Zavodu za povijesne i društvene znanosti HAZU u Rijeci što mi je ustupio presliku toga vrela iz ostavštine pok. Darka Dekovića. Deković je koristio *Diplomatarium* jer je u njemu zapisano nekoliko glagoljskih prijepisa. Darko DEKOVIĆ, „Hrvatskoglagoljčni prijevodi u Diplomatariumu augustinskoga samostana u Rijeci“, u: *Dometi*, 13, 1-4 (2003.), str. 29-70. Izvornik se nalazi u: Österreichische Universitätsbibliothek (Beč), *Diplomatarium monasterii sancti Hieronimi ordinis eremitarum sancti Augustini in terra Fluminis Sancti Viti*, II 351.241.

¹⁰ Državni arhiv u Rijeci (HR-DARI)-250, kutija 1. Do sada mu je jedino Anton Herljević, u već spomenutom radu, posvetio dužnu pažnju.

samim augustincima. Mlečani su opljačkali i zapalili grad i sam kaštel. Iz župne crkve sv. Marije i iz augustinske crkve i samostana otuđili su velik broj vrijednih predmeta: relikvija, križeva, patena, pokaznica, srebrnine, liturgijskog ruha itd. Opljačkani predmeti otišli su u Veneciju, a neke su počinitelji zadržali za sebe.¹¹

Nakon dvije godine, 1511., grad Rijeka opet je cilj mletačkih napada. Naime, četiri riječka pomorca pod vodstvom Andrije Jakominića napadaju Mlečane na Kvarneru ugrožavajući i sam Cres. Stoga krčki providur po mletačkom nalogu organizira odmazdu i napada Rijeku s mora. Sukobi u gradu potjerali su veći broj građana izvan gradskih zidina tražeći zaklon u zaleđu. Grad je nakon svega dvije godine ponovno izložen pljački, paležu i ubojstvima. Nakon toga sklopljeno je primirje, stanje se normalizira, ali su zbog velikih šteta uvjeti života u gradu postali vrlo teški, vjerojatno očajni. Svemu tome treba pribrojiti i potres iz 1511., koji je uzrokovao znatnu štetu u obližnjem Trstu, ali za koji nema podataka na riječkom području.¹²

Mletački napadi i pljačka grada znatno su oštetili crkvu sv. Jeronima s augustinskim samostanom i arhivom. Redovnici su morali napustiti samostan, koji je ostao prazan sve do 1514. godine.¹³ Potom se vraćaju, rade na povratu vlasništva

¹¹ Dnevnik Marina Sanuda (*I Diarii di Marino Sanudo*, P. Stefani (ur.) Venezia, 1883.) dostupan je *on line*, a za Rijeku je bitan 9. svezak, koji obuhvaća razdoblje od 1. kolovoza 1509. do 28. veljače 1510.: <https://ia800205.us.archive.org/4/items/idiariidimarino12sanugoog/idiariidimarino12sanugoog.pdf>. Posebno su za Rijeku važne str. 249-250. Opis pljačke čitamo i u: Giuseppe VASSILICH, *La distruzione di Fiume nel 1509. Un episodio all'epoca della Lega di Cambrai*, Stabilimento Tipo-litogr. E. Mohovich, 1906., Fiume, 26-27. Vassilich je o tome pisao iz prijevoda na mađarski jezik: SANUDO, *Marino Sanuto vilagkronikajanak Magyarorszagot illeto tudositasai, Magyar tortenelmi tar.*, sv. IX, Magyar Tudomanyos Akademia tortenelmi bizottsaga, Pest, 1869., 364, 431, 442, 550, 562. Ovako su spomenuti događaji opisani u *Povijesti Rijeke*: „Kapetan mletačke pomorske eskadre što se iz Zadra vraćala u Istru, Angelo Trevisan, zvan Butin, zbog tada uostalom uobičajene sklonosti pljački, uspio je 2. listopada iznenaditi Rijeku, tada već u rukama carske vojske. Osvojivši grad na juriš, dao se u bezumnu pljačku, ubojstva i palež. Krvava svadba trajala je puna dva dana. Sve dragocjenosti iz kuća i crkava postale su plijenom 'butinera', časnika-pljačkaša (pljenitelja) i samog zapovjednika. Premda je kasnije, kada je Trevisan pao u nemilost zbog drugih razloga, mletačko Vijeće bilo povelu istragu, Venecija dragocjenosti nije nikada vratila, osim dva komada što su se na nepoznat način našla u Rijeci. Iz te zgrade ostala je Trevisanova arogantna prijetnja nađena u jednom od njegovih pisama: 'Neće se više govoriti ovdje je Rijeka, nego ovdje bijaše Rijeka'. Trevisan je vojnik i pustolov čija je sklonost velikom gestu u očitom nesrazmjeru s dubinom džepa ili plemenitošću karaktera. (...) Rijeka je ipak preživjela.“ Daniil KLEN (gl. ur.), *Povijest Rijeke, Rijeka, 1998.*, str. 108.

¹² *Povijest Rijeke*, str. 109.

¹³ Pozivajući se na molbu iz 1537. u kojoj su redovnici tražili izuzeće od nameta, Torcoletti također spominje podatak da su augustinci napustili samostan koji je ostao prazan sve do 1514. L.M. TORCOLETTI, *La chiesa il convento degli agostiniani di Fiume*, str. 13-14.

nad određenim dobrima samostana, obnavljaju gradske zidine i samostan sv. Jeronima.

U takvom kontekstu jasno je zašto se javlja potreba za popisivanjem dobara. Prvi inventar (1515.) nastaje nakon što su se redovnici, nakon pet godina izbiivanja, vratili u opljačkani samostan. Drugi inventar (1523.) nastaje nakon što je riječkim priorom postao Ivan Primožić, obnovitelj samostana i zaslužni redovnik ne samo riječkog augustinskog samostana već i augustinaca diljem Koruške, Štajerske i Kranjske.

Inventar iz 1515.

Sastavljač vrela *Protocollum conventus Fluminensis Ordinis eremitarum s. patri Augustini ad s. Hieronymum* iz popisa samostanskih dobara iz 1515. godine prepisuje inventar samostanskih dobara unutar naslova *Appendix* (dodatak). Inventar je izvorno sastavljen 23. travnja 1515. i nazvan *Unus libellus seu inventarium bonorum*, a u njemu se navode ova dobra: maslinik u Ponsalu, dar Katarine Rauberim (Rauber) za vječno svjetlo u njezinoj kapeli od Bezgrješne; crkva sv. Andrije Apostola, kojoj pripada šest vrtova, i *domus hospitales* s pripadajućim zemljištem, za koji zapis upućuje na manji samostanski protokol *Protocollum minori* 1616. f. 4, danas izgubljeno vrelo; zemljište u Ičićima s maslinicima, upućujući na granice i najam Marina Chiolicha (Kjolića, Čolića?) iz Lovrana; jedna slobodna brajda i jedan vinograd u Dubašnici; u Kastvu *pistrina*, stupa gdje se žito ljušti, drobi i stupa; dvije peći u Kastvu; četiri *mansos*, od kojih dva u Knežaku i dva slična u selu Bač, što je samostanu ostavio Ivan Zekarn Cechovar (Čechovar), kako proizlazi iz spisa koji se čuva u tršćanskoj kancelariji. Na koncu se tvrdi da se u inventaru navode i druga dobra koja su u to vrijeme pripadala samostanu (*alia tunc temporis spectantia*), ali bez poimeničnog spominjanja.¹⁴

Inventar iz 1523.

U prisutnosti Eustahija, vikara riječkog kapetana Ivana Affaltera, i suca Gašpara Šimunića¹⁵ sastavlja se inventar pokretnih stvari augustinskog samostana (*inventarium rerum mobilium monasterii*). Popis 1. srpnja 1523. potpisuje javni riječki bilježnik, svećenik Ivan Barberić i daje mu juridičku vrijednost. Na kraju inventara, uz uobičajeni oblik ovjere spisa, notar zapisuje da je popis napravio na molbu priora Primožića koristeći se raspoloživim sredstvima kako je najbolje mogao.

¹⁴ *Protocollum*, Appendix, str. 42-43.

¹⁵ Simunich po Kobleru (sv. II, str. 148).

Inventar prenosimo u latinskoj verziji i s hrvatskim prijevodom kada je moguće razumjeti značenje s obzirom na to da ono nije uvijek jasno zbog nečitljivih riječi i zastarjelih izraza. Inventar navodi ova pokretna dobra augustinskog samostana: tri kaleža s patenama od srebra; jedan parament u ljubičasto-crvenoj boji (*unum paramentum... coloris paunuarii*); stare, još uporabljive paramente raznih boja; četiri jednostavna paramenta s pripadajućim ornamentima (*quatuor paramenta simplicia cum suis ornamentis*); tri uporabljiva naglavnika ili oplećnjaka viška (*tria humeralia bona superflua*);¹⁶ jedan kožnati naglavlak (*unum humerala laborantur cum pellis*); jednu albu u dobrom stanju za nošenje ispod liturgijskog paramenta (*una camicia bona sub paramento*); prenosivi tabernakul (*unum tabernaculum corporis Christi de... pro portando*); jedan stijeg (*unum vexillo arzero*); tri prijenosna oltara s moćima sv. Jakova (*tria altaria portabilia... apud s. Jacobum*); jednu srednju kazulu; dva velika *trinarija* za vino; trinaest vrčeva; dva plašta zvana *focieza*; dva komada dobre lanene tkanine; šest oltarnika (*sex mappae a mensa*); četiri ručnika (*quatuor manutrigia*); fundacijsko pismo oltara sv. Nikole (*littera super altare s. Nicolai*); veliko pismo Gašpara Raucharara o darivanju sela Susak (*littera magna quondam domini Gasparus Rauchar heredum super villam Sussak*); fundacijsko pismo oltara Triju Kraljeva (*littera altaria Trium Regum*); pismo o vrtu Barčić na Dolcu (*littera super ortum barchi in Dolaz*); fundacijsko pismo za selo Lipu (*littera fundationalis super villam Lippa*); pisma za još tri selišta; srebrni predmet iz Beča (*unum frustum argenti ex vienensi collecta a modicum di argento*); deset komada nakita od čistog i mješovitog srebra koji je izradio zlatar Petar (*decem loth argenti bono & fino mixtum datum aurefabro Petro*); korizmene propovijedi (*sermonis quadragesimalis*); tekstove tumačenja Biblije *mamotrectus*;¹⁷ živote crkvenih otaca, tj. patrističke tekstove (*vitae patrum*); prvi svezak autora Paulusa Malleolusa; stari inventar (*inventarium antiquum*); veliki jastuk ili poplun (*pulvinar*); poluispunjeni jastuk ili poplun s perjem (*aliud pulvinar semipleno de plumo*); dva kožna predmeta (*captoria... pellirea duo*); *thoralis* prozvan u narodu ponjava (*una thoralis vulgo dicta pognava*); polovicu mjere (*medietas unius porvi*); polovicu vrča s vinom iz Dubašnice u količini 13 nespecificiranih mjernih jedinica (*medietas unius vegetis de vino de dubasnizza quantitatis mediocrem 13*); nečitljivi začim (*milla aromadari*); devet tisuća

¹⁶ Bijeli platneni rubac preko vrata i pleća, s izvezenim križićem u sredini. Tome je terminološki sličan pojam *velum humerale*, kojim se označavao *narameni veo* (ručnik) za pokrivanje ruku kod blagoslova s Presvetim i ophoda s Presvetim. No čini se da je ovdje riječ o prvom slučaju.

¹⁷ Možemo samo nagađati jesu li Riječani tada imali najpoznatiji *Mamotrectus super Biblia* Giovannija Marchesinija iz 1511., izdan u Veneciji samo nekoliko godina prije sastavljanja ovog inventara.

krovnih crjepova na području cijelog samostana (*novem millia tegularii existenti-um in conventu*); dva latora ispunjena nečitljivim sadržajem (*duo mastellus plenis de ?*); četiri grijača za pečenje (*quattuor caldaria a quoquendo*); *tres santello a stagno*; *quattuor frisoria*; jedan lanac od nečitljiva materijala (*unum pars cathenazo ab ?*); *duo equi niger & ?*; sedlo za jahanje (*una sella ab equitando*); jednu posudu (*unum vas stagnum*); *tria sartaria a farma*; tri plitke posude (*tris conchae*); jednu duboku posudu (*uno vascellus invisorium*); *barichula diverso colorus laborata*; stari plašt (*unum pallium ? antiquum ?*); četiri predmeta za pečenje kruha (*quattuor conula in faciendo pane*); dva svijećjaka (*dua candelabra arca*); pribor za *faciendam trophas ? cum quattuor figuris*; tri kreveta (*tres lecti...*); veliki gradual u pergameni (*graduata magnum de bergamino*); dva psalterija u pergameni (*duo psalteria de bergamino*); kopču (*ligo ad ligonizamendum*); sapun (*unum saponem*); *unum rauronem*; dvije male motike (*duos ligonis parvulos*); *unum sacro ? vulgo dicitur hrasniza*; razne krpe (*strapaza*).¹⁸

Komentar sadržaja inventara iz 1515. godine

Oltarska fundacijska pisma i sela dana za dotaciju samostanu iz oba inventara nalazimo u dvije temeljne povelje samostana. Naime, spominju se u povelji Reinprechta Walseea iz 1429. kojom je potvrđena dotacija Hugona Devinskog samostana sv. Jeronima, kao i u povelji Ferdinanda iz 1528. izdanoj u Beču u kojoj je kralj potvrdio dotaciju riječkog samostana na temelju pet isprava s povlasticama i slobostinama.

U inventaru iz 1515. prilično su zastupljena samostanska dobra u Kastavštini, čak dvije peći i pistrina za žito. Spominje se maslinik u Ičićima, kao i brajda i vinograd u Dubašnici na otoku Krku, mjestu iz kojega će riječki samostan dobiti vino i iz kojega će riječkim augustincima sredinom 16. stoljeća pristupiti Ivan Klobučarić, poznati kartograf druge polovice toga istog stoljeća.

Inventar spominje šest vrtova na Andrejšćici, prostoru oko crkve sv. Andrije. Andrejšćica je dobro koje je augustincima potvrdila povelja Reinprechta Walseea iz 1429. Ta je crkva (u današnjoj Ulici Erazma Barčića) srušena 1876., a njezin oltar prebačen je u crkvu sv. Cecilije na Mlaki koja od tada nosi titulu toga apostola. Stara crkva sv. Andrije bila je jedna od najstarijih crkava u Rijeci. U njoj su mislili augustinci, na čijem se zemljištu nalazila, a smatralo se da je izgrađena u 11. stoljeću i da su se prije toga njome koristili grčki vjernici. Istočne tragove nalazimo na kipu crne Gospe koja se u njoj častila, kao i na zvonu. Prigodom rušenja

¹⁸ Inventar se nalazi na prvim, nenumeriranim listovima *Diplomatariuma*, koji bi odgovarali str. 1-3.

pronađen je podni mozaik koji spominje udovicu imena Agape (znakovito ime koje upućuje na kršćansku gozbu ljubavi). Crkva je nakon ukinuća augustinaca kratko vrijeme bila zatvorena, ali je na zahtjev vjernika ponovno otvorena prije rušenja sredinom druge polovice 19. stoljeća.¹⁹

Inventar iz 1515. spominje hospital pokraj crkve sv. Andrije. Hospital, pret-hodnica bolnice, pojavljuje se u srednjem vijeku kao mjesto utočišta i pomoći za starije, invalide i hodočasnike, sve one koji se mogu podvesti pod pojam marginaliziranog pojedinca i grupa.²⁰ U srednjem vijeku crkve i samostani brinuli su se o bolesnicima, hodočasnici i putnicima. U tim ustanovama, tvrdili su pravila i konstitucije, služi se samome Kristu. U razvijenom srednjem vijeku svjetovnjaci aktivnije započinju sudjelovati u javnom životu Crkve. Stavlja se za uzor Krist koji liječi i pomaže, a *pauperes Christi* žele ga slijediti kako bi pomogli drugima. U govoru o kršćanskom nadahnuću osnivača i upravitelja hospitala historiografi se danas često koriste pojmom „socijalnog kršćanstva“.²¹ U Rijeci je u 15. stoljeću bio poznat hospital pri Sv. Sebastijanu, a od zadnjih desetljeća 16. djeluje hospital Duha Svetoga pri župnoj crkvi Uznesenja Marijina koji je postao najpoznatijim riječkim hospitalom. Vijest u inventaru iz 1515. o hospitalu pri augustinskoj crkvi sv. Andrije svjedoči o postojanju do sada nepoznatog riječkog hospitala. To znači da je ostvarena želja oporučitelja iz 1479. koji je svoj vinograd na Kozali namijenio za podizanje augustinskog hospitala, o čemu nam izvješćuje *Diplomatarium*.²²

Inventar iz 1515. spominje maslinik u Ponsalu dar Katarine Rauberim (Rauber) za vječno svjetlo u njezinoj kapeli od Bezgrješne. Naime, u drugoj polovici

¹⁹ G. KOBLER, *Memorie per la storia*, I, str. 143-145.

²⁰ Upućujemo na jedan od citiranih radova o marginaliziranim kategorijama srednjega vijeka: Jacques LE GOFF, „Les marginaux dans l'Occident médiéval“, u: Bernard Vincent (ur.), *Les marginaux et les exclus dans l'histoire*, Cahiers Jussieu 5, Paris, 1979., 18-29. Od hrvatskih autora vidi: Damir KARBIC, „Marginalne grupe u hrvatskim srednjovjekovnim društvima od druge polovine XIII. do početka XVI. stoljeća“, *Historijski zbornik*, sv. 44, 1991., str. 43-76; Tomislav POPIĆ (ur.), *Gradske marginalne skupine u Hrvatskoj kroz srednji vijek i ranomoderno doba*, Zbornik radova sa znanstvenog kolokvija održanog 10. prosinca u Zagrebu, Hrvatski studiji, Zagreb, 2004.

²¹ Vidi: Zoran LADIĆ, „O nekim oblicima brige za siromašne i marginalne pojedince i grupe u dalmatinskim komunama u kasnom srednjem vijeku“, u: *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, br. 20, Zagreb, 2002., str. 1-27.

²² Vidi oporuku u: *Diplomatarium*, VIIIv – XIv (12v – 14v). Pojasnimo pritom da *Diplomatarium* nosi dvostruko numeriranu paginaciju (rimskim i arapskim brojevima), a u nekim dijelovima i trostruku. O pitanju hospitala vidi detaljnije u članku Marka Medveda, „Nepoznati hospital augustinaca pustinjaka riječkog sv. Jeronima – prilog povijesti medicine u Rijeci“, u tisku u časopisu *Acta medico-historica Adriatica*.

15. stoljeća počinje se graditi kapela Majke Milosti (*Mater Gratiarum*), čija se gradnja proteže do u prvu polovicu 16. stoljeća. Gradski kapetan Gašpar Rauber u drugoj polovici 15. stoljeća sagradio je kapelu. Nju u drugoj polovici 16. stoljeća preuzima bratovština Bezgrješnog začeca BDM, kada i kapela mijenja titulu preuzimajući onu Bezgrješnog Začeca Blažene Djevice Marije, pod kojom je poznajemo i danas. Nakon stanke, u kojoj je mletačko haranje gradom zasigurno imalo utjecaja, s gradnjom se vjerojatno nastavilo 1515. godine. Sačuvana je grobna ploča Gašparova brata Nikole Rauber, preminulog 1482.²³

U popisu dobara iz 1515. spominju se i sela u zaleđu Rijeke koja proizlaze i iz darivanja Ivana Čehovara, građanina Rijeke plemićkog statusa, koji utemeljuje zakladu na oltaru sv. Nikole dajući četiri selišta (*mansos* ili *huebae*) koja posjeduje u slovenskim mjestima, dva u Knežaku i dva u Baču.²⁴

Komentar sadržaja inventara iz 1523. godine

Inventar navodi više predmeta liturgijske namjene. Riječ je o predmetima raznih namjena u bogoslužju: kaležima i patenama; liturgijskom ruhu raznih boja, različite starosti i ukrasnih dodataka; albi za nošenje ispod liturgijskog ruha i kazula; prijenosnim oltarima s moćima (sv. Jakova); prijenosnom tabernakulu; oltarnicima; stijegu. Liturgičarima i povjesničarima umjetnosti bit će vrijedan podatak o broju kaleža (3), srebru kao materijalu koji prevladava, imenu majstora zlatara (Petar) itd.

U inventaru se spominje zlatar Petar, koji je od čistog i miješanog srebra izradio deset komada nakita. U škrtim vijestima riječkih majstora s kraja srednjeg vijeka i početka novog, to je vrijedan podatak. Među predmetima neliturgijske namjene spominje se i srebrni predmet iz Beča.

²³ G. KOBLER, *Memorie*, I, str. 146-147.

²⁴ S obzirom na to da je izvorni spis na njemačkoj gotici do danas sačuvan u Državnom arhivu u Rijeci, Gigante i drugi donosili su ime u germanskoj verziji Hanne von Czekaren. Sastavljač augustinskog *Protocolluma* ispravno spominje Ivana Čehovara (Čehovar). *Protocollum conventus*, N. 9, str. 3. Gigante navodi i datum od 6. veljače 1452., dok je točan datum 31. listopada. DARI, HR-DARI-250, kutija 2. pergamene, br. 4. Analitički inventar Državnog arhiva u Rijeci opisuje spis kao pergamenu na njemačkom jeziku pisanu goticom, bez potpisa pisara, malo oštećenu od vlage, veličine 18 x 30 cm. Inventar Državnog arhiva u Rijeci prenosi Giganteovu pogrešnu germansku verziju imena spomenutoga građanina. Spis je prepisan u: *Diplomatarium*, CIIIr-CVIIv (106r-110v). Sažetak je u: *Protocollum conventus*, N. 9, str. 3; Usp. S. GIGANTE, *Gli Agostiniani del convento di S. Girolamo*, str. 17, 43. Godine 1910., kada je napisao članak, Gigante se nije koristio protokolom, koji se tada nije ni nalazio u Rijeci već u Budimpešti.

Za razliku od inventara iz 1515. godine, sada se spominje veći broj fundacij-
skih pisama oltara. Ponavlja se vijest iz prethodnog inventara o pismu za oltar
sv. Nikole. Tu je i pismo o oltaru u kapeli Presvetoga Trojstva, vjerojatno De
Durra. Naime, Baltazar de Durr dao je samostanu kuću za koju su augustinci
bili dužni slaviti misu svakoga petka pred oltarom sv. Sebastijana i Fabijana u
kapeli Presvetoga Trojstva za njegovu pokojnu suprugu Katarinu. Kuća pokraj
gradske lođe postat će 1532. gradskom vijećnicom.²⁵ Ne može biti riječ o pismu
Jakova Raunachu o toj kapeli jer je ona iz 1546., dakle iz vremena nakon sastav-
ljanja inventara.

Spominjanje sela Lipa objašnjavamo povezujući ga s Reinprechtom Walseeom,
koji poveljom 1429. potvrđuje redovnicima vlasništvo nad selom Lipa i selom
Studena. Kada inventar spominje „pisma još triju selišta“, prepoznajemo vjero-
jatno pravo na desetinu usjeva, kozlića i pčela (dakle meda) iz slovenskih mjesta
Podgraje, Žabiče, Kuteževo i Trpčane (bez obzira na to što Walseeovac navodi
niz od četiri sela) koja je redovnicima potvrdio Reinprecht Walsee.

Inventar navodi i nestalo vrelo *inventarium antiquum*, stari inventar. Nije is-
ključeno da se pod tim misli upravo na inventar iz 1515. koji smo maloprije
obradili.

Navodi se velik broj, čak 9.000 crjepova, što svjedoči najvjerojatnije o tome
da je u tijeku ili je već započela obnova samostana i crkve nakon mletačkog pu-
stošenja. Naime, znamo da je priorat Ivana Primožića obilježen temeljitom obno-
vom augustinskog kompleksa i crkve sv. Andrije.²⁶

Možda je uz liturgijske predmete, najvrjednije spominjanje knjižne građe.
Doduše, nije to bila bogata i obilna građa. Inventar navodi život crkvenih otaca,
dakle patrističku literaturu; *Mamotrectus*, pod čime se podrazumijevaju tekstovi
tumačenja Svetog pisma²⁷; jedan svezak autora Paulusa Malleolusa; korizmene
propovijedi; veliki gradual na pergameni (*graduata magnum de bergamino*) i dva
psalterija na pergameni (*duo psalteria de bergamino*).²⁸ Taj je inventar sastavljen de-
setak godina nakon mletačkog uništenja grada 1509., kada je znatno stradao i au-
gustinski samostan, u kojemu je prije toga vjerojatno postojala bogatija knjižna
građa. No već ova, doduše osiromašena, literarna građa, uz zajamčenu prisut-

²⁵ DARI, HR-DARI-250, kutija 6, skupina AA, skupina A.

²⁶ G. KOBLER, *Memorie*, I, str. 95 i 144.

²⁷ Najpoznatiji je *Mamotrectus super Biblia* Giovannija Marchesinija iz 1511. izdan u Veneciji, ali ne znamo jesu li baš taj posjedovali riječki redovnici.

²⁸ *Diplomatarium*, str. 2.

nost lektora tih godina, o čemu doznajemo na drugome mjestu *Diplomatariuma*, uvjerava nas o postojanju humanističke škole u sv. Jeronimu.²⁹

Isprava kralja Ferdinanda iz 1528., kojom je potvrdio dotaciju samostana, spominje pet pisama koja mu je augustinski prior predočio, ali ne navodeći ih izričito. To su bile isprave koje su redovnici uspjeli sačuvati od mletačkog napada na Rijeku. Iz inventara doznajemo da su nakon mletačkog pustošenja riječki redovnici uspjeli sačuvati upravo pet dokumenata: fundacijsko pismo oltara sv. Nikole (*littera super altare s. Nicolai*); veliko pismo Gašpara Rauchara o darivanju sela Susak (*littera magna q. dni Gasparus Rauchar heredum super villam Sussak*); fundacijsko pismo oltara Triju Kraljeva (*littera altaria Trium Regum*); pismo o vrtu Barčić na Dolcu (*littera super ortum barchi in Dolaz*); fundacijsko pismo za selo Lipu (*littera fundationalis super villam Lippa*); pisma za još tri selišta.

Inventar spominje i spis o Barčićevu vrtu na Dolcu, o kojem nema nikakvih tragova u ostalim augustinskim vrelima. Nećemo ponavljati predmete za odvijanje svakodnevnog života, poput sprava za pečenje, vrčeva, sedla za jahanje, kreveta, jastučnica, jorgana, ručnika i dr. Recimo samo to da tri kreveta, koja se navode u inventaru, nikako ne znače da je u samostanu tada bilo samo toliko redovnika. Iz drugih izvora znamo da je taj broj bio veći. Tu je i vino iz Dubašnice, lokaliteta na otoku Krku iz kojega će, zajedno s Baškom, riječki samostan redovito dobivati vino.

Zaključak

Bez obzira na postojanje nekoliko radova o riječkom augustinskom samostanu, može se ustvrditi kako povijest prve redovničke zajednice u gradu Rijeci još uvijek nije napisana. Djelovanje riječkih augustinaca moguće je rekonstruirati jedino na temelju vrela iz Rijeke i iz inozemstva. Analizirani inventari iz 1515. i 1523. zapisani su u vrelima koja su do sada u velikoj mjeri ostala neobrađena. Vrijednost ovih dvaju inventara bila bi jasnija kada bi postojala mogućnost da se oni usporede s dobrima koja je samostan imao tijekom 15. stoljeća, prije no što je mletačka pljačka otuđila i/ili uništila dio augustinskog vlasništva. Bez obzira na to, ova dva inventara daju vrijedan doprinos u ocrtavanju položaja u kojem se, tada jedini, riječki samostan našao nakon mletačkog pustošenja Rijeke početkom 16. stoljeća koje je znatno osiromašilo zajednicu. Višedesetljetni priorat Ivana Primožića, čijom je zaslugom jedan od dvaju analizirana inventara i nastao, znatno će poboljšati materijalni položaj augustinskoga samostana.

²⁹ Usp. *Diplomatarium*, XIIIr-XIIIr (16r-17r); XIIIr-XVr (17r-18r); XVr-XVr (18r-19v).

Marko Medved

Two Unknown Inventories of Augustine Monastery of Saint Jerome in Rijeka from the 16th Century

Summary

Augustine eremites were the first monastic community in Rijeka. Croatian historiography disposes of scarce knowledge of their history or none at all. On the basis of two almost entirely unexplored sources – Protocollum conventus and Diplomatarium – the author has revealed inventories of monastery goods from the first half of the 16th century. Landed property in possession of Augustine monks, foundation documents for the church altar, liturgical and other items, books, building material for the restoration of the church, etc. are listed here. Furthermore, the paper includes an important item of information concerning the existence of a hospital on the location of Andrejšćica in Rijeka, which has so far been unknown.

Keywords: *Augustine eremites; church and monastery of Saint Jerome in Rijeka; hospital; Ivan Barbarić; Ivan Primožić.*

